

VLAAMSE RUIMTELIJKE ORDENING EN/DOOR HET LINT

Universiteit Gent

Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning

Thomas Verbeek – thomas.verbeek@ugent.be

Hans Leinfelder – hans.leinfelder@ugent.be

Ann Pisman – ann.pisman@ugent.be

Georges Allaert – georges.allaert@ugent.be

Stellingen

- De lintbebouwing in Vlaanderen is het unieke resultaat van een samenspel van economische, politieke, culturele en fysische factoren, maar een accuraat kwantitatief inzicht ontbreekt momenteel.
- De alomtegenwoordig verspreide (lint)bebouwing in Vlaanderen maakt het moeilijk om duidelijke morfologische grenzen te bepalen tussen het buitengebied en het stedelijk gebied.
- Het ‘stedelijke conglomeraat’ van de Vlaamse Ruit uit het RSV houdt weinig steek als men kijkt naar het voorkomen van verspreide bebouwing. Linten komen voornamelijk voor in een brede band die van west naar oost doorheen Vlaanderen loopt. Verspreide bebouwing is dan weer een dominant kenmerk in West-Vlaanderen en de Antwerpse en Limburgse Kempen.
- Meer onderzoek naar het fenomeen van lintbebouwing in Vlaanderen is noodzakelijk, als basis voor een toekomstig ruimtelijk beleid.

INLEIDING

Als men buitenlandse toeristen op bezoek in Vlaanderen zou vragen naar hun indruk van het Vlaamse landschap, zouden ze intuïtief bevestigen dat verspreide bebouwing karakteristiek is voor de Vlaamse nederzettingsstructuur (De Meulder et al., 1999; Xaveer De Geyter, 2002). Ze zouden Vlaanderen waarschijnlijk beschrijven als één grote ‘stad’, met overal woningen en een lappendeken van open ruimte-fragmenten er tussenin. Vooral de zogenaamde lintbebouwing wordt als een typisch element gezien van het Vlaamse bebouwingspatroon. Deze paper beoogt nieuwe inzichten te formuleren in de lintbebouwing in Vlaanderen.

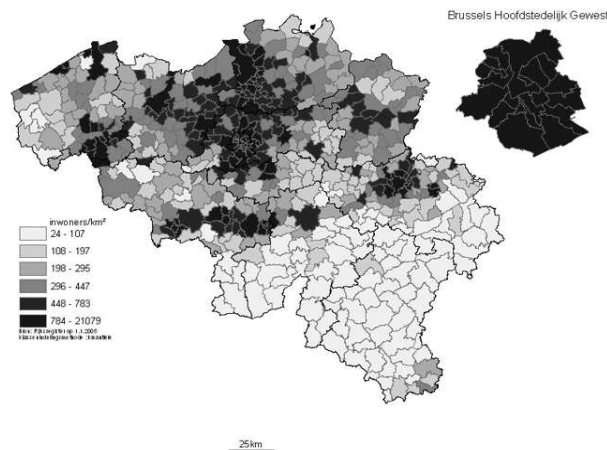
De paper vangt aan met een beknopte situering van het bebouwingspatroon in Vlaanderen, vanuit een historisch en maatschappelijk perspectief. Naast de economische oorzaken die ervoor zorgen dat mensen uit de stad wegtrekken om op het platteland te gaan wonen, bestaan er ook verschillende niet-economische, culturele of politieke oorzaken die aan de grondslag liggen van het bebouwingspatroon. Niettegenstaande sterk uitgespreide bebouwing kenmerkend is voor de Vlaamse ruimtelijke structuur, is er in het verleden maar beperkt ingezet op kwantitatief onderzoek en monitoring van dit fenomeen. Tot zeer recent was het onderzoek naar verlinting en verspreide bebouwing in Vlaanderen voornamelijk kwalitatief en gebaseerd op niet-representatieve case studies. Het grootste deel van deze paper beschrijft de methodologie en de resultaten die in 2008-2009 ontwikkeld en gerealiseerd werden door de Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning van de Universiteit Gent binnen de onderzoeksactiviteiten van het Steunpunt Ruimte en Wonen, gefinancierd door de Vlaamse Overheid. Met behulp van GIS-software werd een analyse uitgevoerd op het bebouwingspatroon in de Vlaamse open ruimte. Een eerste basis-analyse berekende de bebouwingsdichtheid in Vlaanderen, op het niveau van statistische sectoren. Een tweede, uitgebreidere GIS-analyse leidde tot het in kaart brengen van alle lintbebouwing en alle verspreide bebouwingskorrels in de Vlaamse open ruimte. Op basis van deze resultaten konden dichtheidscijfers worden berekend per statistische sector/fusiegemeente, die de aanwezigheid van linten en bebouwingskorrels weergeven. Hieruit blijkt dat het Vlaamse bebouwingspatroon veel complexer is dan vaak wordt aangenomen en dat er in beleidsdocumenten op Vlaams niveau geen adequaat antwoord op wordt gegeven. Enerzijds is de grens tussen buitengebied en stedelijk gebied bijzonder moeilijk af te leiden uit het bebouwingspatroon – hoewel het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen wel uitgaat van een harde grens – en anderzijds blijkt dat het zogenaamde ‘stedelijke conglomeraat’ van de Vlaamse Ruit weinig steek houdt als men kijkt naar het voorkomen van verlinting en verspreide bebouwing. De gebieden met een hoge dichtheid aan linten of verspreide bebouwingskorrels blijven namelijk hoegenaamd niet beperkt tot de Vlaamse Ruit.

Tot slot van de paper zal een aanzet worden gegeven naar een nog op te starten onderzoeksproject naar lintbebouwing in Vlaanderen. De Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning beoogt verdiepend en beleidsrelevant onderzoek dat verschillende clichés over lintbebouwing in Vlaanderen moet objectiveren. Is lintbebouwing werkelijk belastend voor de maatschappelijke kosten van publieke dienstverlening, belemmert ze inderdaad het zicht op het achterliggende landschap en zijn er toch mensen die lintbebouwing als woonomgeving wensen?

VERSPREIDE BEBOUWING IN VLAANDEREN

Figuur 1 toont de geografische differentiatie van de bevolkingsdichtheid in België. Een blik op deze kaart leert dat de hogere bevolkingsdichtheden voornamelijk gesitueerd zijn in Vlaanderen (450 inwoners/km²) en in de kleine en compleet geïurbaniseerde Brusselse hoofdstedelijke regio (6.500 inwoners/km²). Deze twee cijfers contrasteren sterk met de 200 inwoners/km² in Wallonië, het zuidelijke deel van België. Het is duidelijk dat hoge bevolkingsdichtheden in Vlaanderen niet beperkt blijven tot de historische steden, terwijl in Wallonië een concentratie langsheen de oude industriële as

van Samber-Maas is vast te stellen. Samengevat kan men concluderen dat sprawl en suburbanisatie hoofdzakelijk Vlaamse fenomenen zijn. Kesteloot (2003) heeft berekend dat ongeveer 70 procent van de Vlaamse bevolking in een ‘stedelijk complex’ woont – dit is een gebied gekarakteriseerd door suburbanisatie en pendel naar en van één van de negen Vlaamse stedelijke agglomeraties of Brussel. Maar 10 procent van de Vlaamse bevolking leeft in echte stedelijke centra, de meerderheid resideert in een suburbane omgeving.

Figuur 1: Bevolkingsdichtheid in België 01/01/2008 (statbel.fgov.be, 2009)

Vandaag de dag zijn er maar een beperkt aantal plaatsen in Vlaanderen die lijken te ontsnappen aan de voortschrijdende stedelijke ontwikkeling, namelijk een aantal gemeenten in het uiterste westen en oosten van Vlaanderen. Historische stadscentra, stedelijke agglomeraties en banlieues smelten in het grootste deel van Vlaanderen steeds verder samen tot een ‘stedelijk conglomeraat’¹ (Vlaamse overheid, 2004). De grootste bevolkingsconcentratie is terug te vinden in de Vlaamse ‘kernregio’ gelegen tussen de grote steden Antwerpen, Gent, Brussel en Leuven. Vanwege het politieke belang dat wordt gehecht aan de competitieve economische positie van deze regio, wordt de regio ook het stedelijke netwerk van de ‘Vlaamse Ruit’ genoemd (Albrechts en Lievevois, 2004).

De lintbebouwing in Vlaanderen is het unieke resultaat van een samenspel van economische, politieke, culturele en fysische factoren, maar een accuraat kwantitatief inzicht ontbreekt momenteel.

Zoals al vermeld in de inleiding, is sprawl en verspreide bebouwing in Vlaanderen niet enkel de uitdrukking van economische mechanismen, maar is het bebouwingspatroon vaak het gecombineerde resultaat van economische, fysische en politieke aspecten. Ook culturele aspecten lijken in het geval van Vlaanderen een rol te spelen.

¹ “Door steeds verderschrijdende suburbanisatie en spreiding, en dit niet alleen meer van het wonen maar ook van industrie en (klein)handel ... [ontstaat in Vlaanderen] een nieuw soort ruimtelijke entiteit. De historische kernen van de steden, de agglomeratie en de stadsgewestelijke banlieue (de periferie) gaan over in een stedelijk conglomeraat. Vastgesteld wordt dat er in het stedelijke conglomeraat een sterke fragmentatie van de ruimte optreedt. Niet alleen op het vlak van verbanden en communicatie, maar ook op morfologisch vlak is de stad meer en meer een ‘netwerk’ geworden waarvan de reikwijdte bovendien steeds wijder wordt.” (Vlaamse overheid, 2004)

Fysisch

Vlaanderen is fysisch, net als Nederland, een 'laag land' gesitueerd in de delta van de rivieren Schelde, Maas en Rijn. Net als de meeste deltagebieden in de wereld, was en is de Rijn-Schelde regio een economisch welvarende regio dankzij zijn vruchtbare en productieve bodem en de mogelijkheid om van daaruit economische goederen van Europa naar de rest van de wereld te verspreiden en omgekeerd. In de Middeleeuwen waren Brugge, Gent en later Antwerpen belangrijke internationale handelscentra die bijgevolg zorgden voor klein- en grootschalige economische ontwikkeling verspreid over het Vlaamse grondgebied. Gecombineerd met de extreem gunstige bodemeigenschappen die het mogelijk maakten om nagenoeg overal te bouwen tegen een lage prijs, resulteerde deze unieke positie in Europa in een historisch dicht netwerk van middeleeuwse steden en grote dorpen op een gemiddelde wandelafstand van 25 kilometer van elkaar. In sommige delen van Vlaanderen hadden deze initiële middeleeuwse dorpen en gehuchten al een lineair karakter ten gevolge van fysische factoren (bodem en hydrologie) en landbewerkingsstrategieën (bv. repelpercelering bij veenontginning). Tijdens de volgende eeuwen bleef de bebouwing zich ontwikkelen in lineaire vorm langsheen beken, wegen, dijken, de zee, ... (Gysels, 1993; Antrop, 2007). Dit illustreert hoe het historische en fysisch gedetermineerd netwerk van nederzettingen de basis heeft gelegd voor het polycentrische stedelijke systeem van vandaag met zijn bebouwingskorrels en bebouwingslinten.

Cultureel

Een andere factor die meegespeeld heeft is de culturele mentaliteit van de Vlaming. Na eeuwen bezet te zijn geweest door het Spaanse en het Oostenrijks-Habsburgse Keizerrijk en de Nederlandse overheerser, is 'de Vlaming' erg gesteld geraakt op zijn individuele vrijheid. Zelfs vandaag nog worden wetten en reglementen sceptisch geaccepteerd en, indien mogelijk, omzeild. Deze meer zuiderse of Latijnse culturele mentaliteit wordt vaak aangehaald als een verklaring voor de verschillen in ruimtelijke ontwikkeling ten opzichte van de meer noordelijke, calvinistische en planmatige mentaliteit in Nederland (zie o.m. Faludi en van der Valk, 1994). De in Vlaanderen alomtegenwoordige droom van een eigen 'huis met tuin' is daarvan een mooi voorbeeld.

Politiek

Tot slot is het verspreide en lineaire bebouwingspatroon in Vlaanderen ontegensprekelijk politiek gepromoot geweest. Dit politieke aspect heeft de toename van verspreide bebouwing in Vlaanderen de laatste 40 jaar duidelijk versneld. De Belgische en Vlaamse regering hadden de uitdijende bebouwing in Vlaanderen op een meer strikte manier kunnen begeleiden zoals in Nederland. Maar blijkbaar hebben politici doorheen de jaren het tegengestelde gedaan en residentiële ontwikkeling over het ganse Vlaamse grondgebied ondersteund.

Al in de 19de eeuw werden de kiemen gezaaid voor het vandaag aanwezige verspreide bebouwingspatroon. Belgische christelijke en liberale politici beslisten toen broederlijk om een dicht netwerk van (spoor)wegen te ontwikkelen om het platteland gemakkelijk toegankelijk te maken. De echte reden voor deze politiek was het vermijden van onbeheersbare arbeidersconcentraties in de geïndustrialiseerde steden, die een gemakkelijke prooi zouden vormen voor de zopas ontstane socialistische beweging (De Meulder en Vandenbroucke, 2004). Deze politiek werd versterkt door de overheidssteun voor privaat eigendom op het platteland, een maatregel beïnvloed door de katholieke kerk aangezien leven in kleinere steden en dorpen als 'beter' gezien werd met betrekking tot sociale, politieke en religieuze stabiliteit. Deze algemene benadering van de ideale woonomgeving lijkt weinig veranderd te zijn vandaag. Zelfs nu voorzien overheidsprogramma's nog in subsidies voor lagere inkomens om een eigen huis te kunnen kopen, en in het algemeen in fiscale aftrekbaarheid van

hypotheekkosten, voordelige treinabonnementen en fiscale vermindering van dagelijkse woon-werk verplaatsingskosten.

Met de opmaak van de eerste bodembestemmende gewestplannen voor Vlaanderen vanaf 1970 werd de verspreide bebouwing geïnstitutionaliseerd. Een groot deel van de toen aanwezige lintbebouwing werd bevestigd als 'woonzone met landelijk karakter'. Deze zonering gaf niet alleen een legale status aan bestaande woningen, maar bovendien kreeg een enorme hoeveelheid onbebouwde percelen gelegen in deze bebouwingslinten residentieel potentieel. Zelfs vandaag, veertig jaar na de goedkeuring van de gewestplannen, is het juridische aanbod aan residentiële percelen in deze woonlinten nog niet uitgeput.

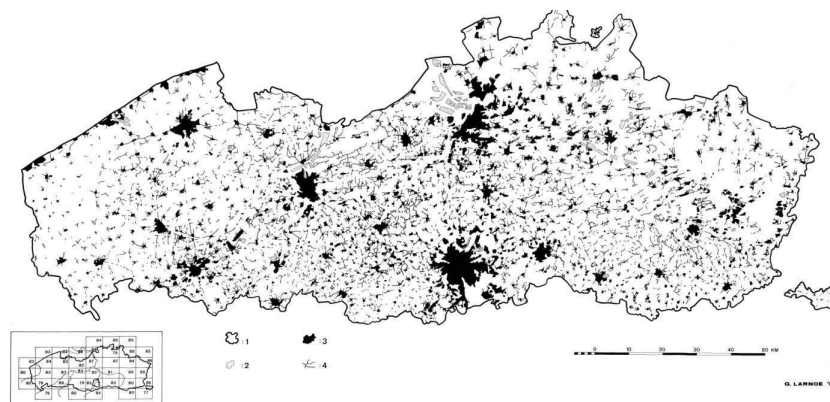
In dezelfde periode werd ook de 'opvulregel' ingevoerd. Deze moest rechtszekerheid bieden aan eigenaars van grond gelegen buiten de woonzones. De 'opvulregel' maakte het bij uitzondering mogelijk om woningen te bouwen – waar dat principieel verboden was op basis van de gewestplannen – wanneer de te bouwen woning gesitueerd was in een groep huizen aan dezelfde kant van een openbare weg die al bestonden op het moment dat de gewestplannen werd goedgekeurd. Deze 'opvulregel' bestond tot 1993 en creëerde meer dan 20 jaar lang grote residentiële ontwikkelingsmogelijkheden over gans Vlaanderen, met een verdere verlinting als gevolg. In 2009 werd een nieuwe 'opvulregel' ingevoerd, die het mogelijk maakt om een woning aan te bouwen tegen de blinde muur van een bestaande woning, ongeacht de bestemmingszone. Een beslissing zonder grote kwantitatieve gevolgen, maar opnieuw één die een verdere uitspreiding van de bebouwing politiek-juridisch ondersteunt.

Uit deze korte opsomming blijkt dat Vlaanderen een uniek voorbeeld is van een regio waar verlinting en verspreide bebouwing niet gepland werden, maar vooral bewust mogelijk zijn gemaakt ten gevolge van politieke beslissingen.

GEBREK AAN KWANTITATIEF ONDERZOEK

Alhoewel verspreide bebouwing inherent is aan de ruimtelijke structuur van Vlaanderen, lijkt kwantitatief onderzoek nog steeds te ontbreken.

De enige echte poging om lintbebouwing op een systematische manier in kaart te brengen op de schaal van Vlaanderen dateert al van 1989, toen onderzoek werd gedaan naar de uniformisering van de Vlaamse landschappen (Larnoe, 1993). Het onderzoek beschouwt alle gebouwen op de beschikbare topografische kaarten (1:50.000) als bebouwingslinten wanneer ze niet meer dan 10 meter van elkaar verwijderd zijn. Figuur 2 toont de resulterende analoge kaart.

Figuur 2: Bebouwingslinten in Vlaanderen, 1993 (naar Larnoe, 1993)

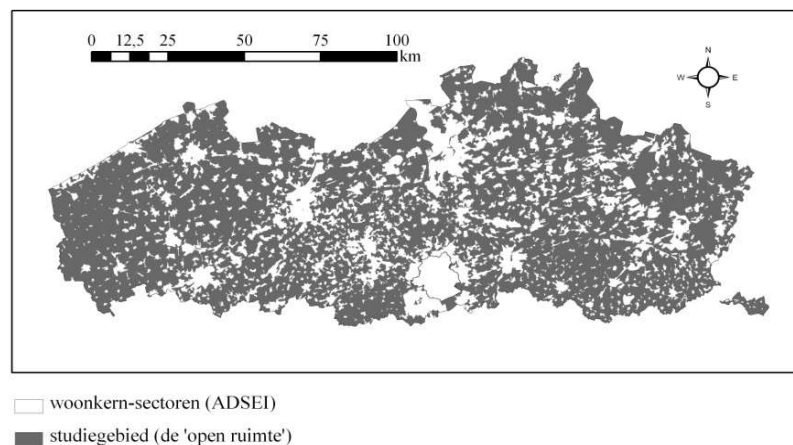
Hiermee werd de opening gemaakt naar verder doorgedreven kwantitatief onderzoek. Dit liet echter 15 jaar op zich wachten. Het is pas in 2008-2009 dat de Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning aan

de Universiteit Gent uitgebreid onderzoek begint te doen naar stedelijke transformaties in Vlaanderen, binnen het kader van het Steunpunt Ruimte en Wonen, gefinancierd door de Vlaamse Overheid. De afdeling ontwikkelde een GIS-methode om bebouwingslinten en bebouwingskorrels te extraheren uit de chaos van de Vlaamse nederzettingsstructuur. Daar het Steunpunt opgericht is om beleidsrelevant onderzoek uit te voeren, is het ook interessant om na te gaan in welke mate de gedetecteerde linten en korrels overeenstemmen met het politieke concept van de ‘Vlaamse Ruit’ en andere stedelijke netwerken, ontwikkeld in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen.

METHODOLOGIE

Studiegebied

Het onderzoek naar verspreide bebouwing richt zich niet op de stedelijke gebieden, noch op de dorpscentra in het nederzettingspatroon, maar op het verstedelijkingsproces in de ‘open ruimte’. Het studiegebied is bijgevolg gedefinieerd als de gehele regio Vlaanderen, met uitzondering van alle steden en dorpscentra zoals ze afgebakend werden door de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI). Wat overblijft is de zogenaamde ‘open ruimte’, een dispers, peri-urbaan gebied – noch stedelijk noch landelijk – dat gebruikt wordt voor verschillende functies en activiteiten zoals landbouw, natuur, recreatie ... en bewoning.

Figuur 3: Afbakening studiegebied

Data

Om het verspreide bebouwingspatroon in de Vlaamse open ruimte te karakteriseren, werden ruimtelijke kadastragegevens op atomair niveau gebruikt. Het grootste probleem met dergelijke datasets is het temporele karakter van de bebouwingselementen. De bebouwing is constant in verandering en up-to-date datasets zijn moeilijk te verkrijgen. Het gebruikte bestand ‘Kadvec_gebouwen’ is een polygoon shapefile die alle bebouwingselementen in Vlaanderen bevat, op basis van de toestand van het kadaster. Het is een zeer accurate dataset, maar ze dateert al uit 2005. Afhankelijk van de locatie kan de brondata zelfs nog enkele jaren ouder zijn.

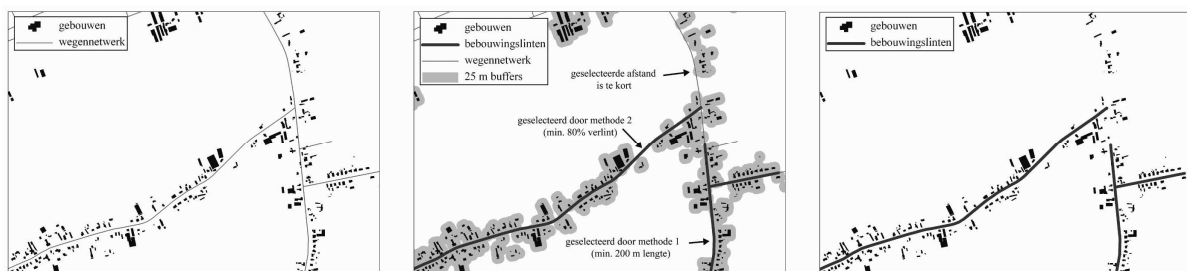
Naast deze data omtrent de bebouwing waren ook data betreffende het wegennetwerk noodzakelijk. Hiervoor werden de bestanden ‘Straten_GL2’ en ‘Straten_2006’ gebruikt, beide wegennetwerkbestanden gecreëerd door het private bedrijf TeleAtlas om gebruikt te worden in routeplanners. Het eerste bestand dateert van 2005 en bevat meerdelige objecten die één ‘straatnaam’ representeren. Het tweede bestand dateert van 2006 en is opgebouwd uit wegdelen gesitueerd tussen twee splitsingen of bochten.

Methode

Een eenvoudige manier om meer te weten te komen over de morfologische configuratie van het bebouwingspatroon in het studiegebied, is de dichtheid aan bebouwingselementen berekenen. Gebaseerd op het 'Kadvec_gebouwen'-bestand, is het gemakkelijk om de dicht bebouwde statistische sectoren te onderscheiden van de meer open sectoren om zo een eerste inzicht te verkrijgen in de verspreide bebouwingsstructuur in de Vlaamse open ruimte.

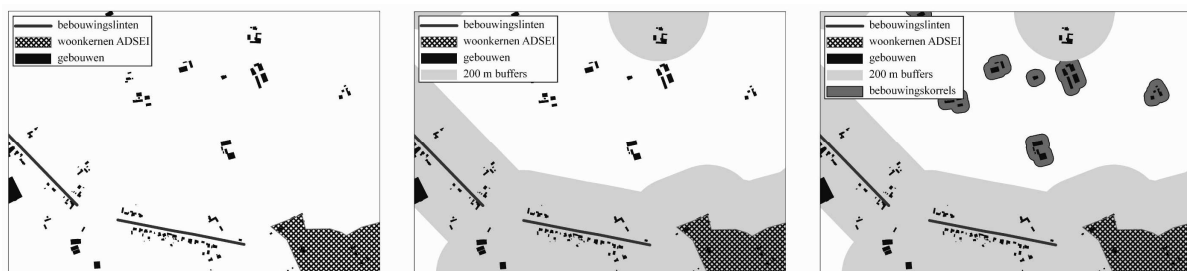
Deze paper wil echter een andere methode beschrijven om morfologische bebouwingspatronen te onderzoeken. Op basis van het 'Kadvec_gebouwen'-bestand, is het mogelijk om in het bebouwingspatroon een textuur van 'linten' van gebouwen en 'korrels' van gebouwen te onderscheiden. Met behulp van GIS-technieken kunnen deze patronen worden geëxtraheerd en vereenvoudigd, om zo tot nieuwe inzichten te komen met betrekking tot de ruimtelijke structuur.

Bebouwingslinten bestaan uit wegen of delen van wegen waarlangs een aaneengesloten lint van bebouwde percelen is gelegen. Door buffers in te tekenen van 25 meter rond de gebouwen in het 'Kadvec_gebouwen'-bestand, kunnen delen van wegen worden geselecteerd en linten worden aangeduid. Er werden achtereenvolgens twee methoden toegepast, gebruik makend van de twee verschillende wegennetwerk-bestanden. De eerste methode gebruikt het 'Straten_GL2' bestand en berekent de lengte van de door buffering geselecteerde delen van de weg. Wanneer het wegdeel meer dan 200 meter lang is, wordt het weerhouden en aangeduid als lint. De tweede methode vertrekt van de geselecteerde wegdelen in het 'Straten_2006'-bestand. De 'bebouwde lengte' van een wegdeel wordt vergeleken met de totale lengte van dat deel. Als de verhouding de 80% overstijgt, wordt het wegdeel geselecteerd als lint. De combinatie van beide methoden leidt tot een bevattelijke voorstelling van lintbebouwing in de Vlaamse open ruimte.

Figuur 4: Selecteren van bebouwingslinten

Wat overblijft na het definiëren van de linten, zijn de bebouwingskorrels. Om deze bebouwingskorrels te onderscheiden, worden buffers van 200 meter ingetekend rond de geselecteerde linten en rond de stads- en dorpskernen. Gebouwen die in deze bufferzone zijn gesitueerd, worden verondersteld ruimtelijk te behoren tot de linten of dorpskernen. De overblijvende gebouwen staan soms volledig op zichzelf, maar vaak vormen ze ook een groep. Om gebouwen te clusteren die ruimtelijk tot dezelfde korrel behoren, worden er buffers van 25 meter uitgezet rond de overgebleven gebouwen. Deze overlappende buffers worden samengevoegd tot clusters of korrels.

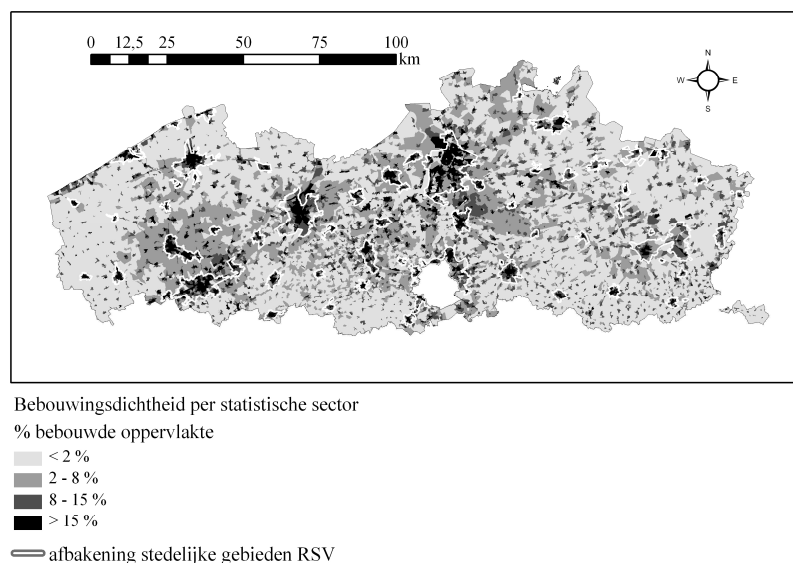
Figuur 5: Selecteren van bebouwingskorrels

De twee resulterende bestanden, met bebouwingslinten en bebouwingskorrels, kunnen gemakkelijk worden voorgesteld op een kaart. Door gebruik te maken van een administratief begrenzingsbestand (bv. statistische sectoren of gemeenten) kunnen dichtheden worden berekend en gevisualiseerd om een beter inzicht te krijgen in de resultaten.

RESULTATEN

De alomtegenwoordig verspreide (lint)bebouwing in Vlaanderen maakt het moeilijk om duidelijke morfologische grenzen te bepalen tussen het buitengebied en het stedelijk gebied.

Het huidige ruimtelijk beleid in Vlaanderen, gebaseerd op het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen uit 1997, vertrekt vanuit de visie om Vlaanderen in de toekomst 'Open en Stedelijk' te laten ontwikkelen. Het onderscheid tussen de stedelijke gebieden en het buitengebied is hierbij cruciaal. In de stedelijke gebieden (10,3% van de Vlaamse oppervlakte²) worden nieuwe functies geconcentreerd en gestimuleerd, het buitengebied ontwikkelt verder vanuit de eigen lokale dynamiek. In het buitengebied, dat bijgevolg 89,7% van de Vlaamse oppervlakte omvat, worden de ontwikkelingen van de harde functies (wonen, werken, lokale voorzieningen, ...) verder geconcentreerd binnen de kernen (10,9% van de Vlaamse oppervlakte³), terwijl linten en verspreide bebouwing niet verder kunnen ontwikkelen. Maar zijn deze beleidscategorieën (stedelijke gebieden en kernen in het buitengebied) ook op het terrein duidelijk aanwezig?

Figuur 6: Bebouwingsdichtheid in Vlaanderen, per statistische sector

Een globale analyse van de bebouwingsdichtheden in Vlaanderen per statistische sector, berekend op basis van het 'Kadvec_gebouwen'-bestand, (zie figuur 6), toont aan dat er een zeker patroon van hogere en lagere dichtheden kan worden gevonden in Vlaanderen. De stedelijke gebieden onderscheiden zich door een hogere dichtheid (> 8 %) en ook heel wat kernen hebben een hogere dichtheid dan het omliggende 'platteland'. Vooral aan de randen van Vlaanderen (Westhoek, Meetjesland, Haspengouw, Pajottenland, ...) is het patroon van dichtere woonkernen en een relatief

² Eigen berekening op basis van definitieve afbakeningen van stedelijke gebieden en aannames voor de stedelijke gebieden die nog niet werden afgebakend.

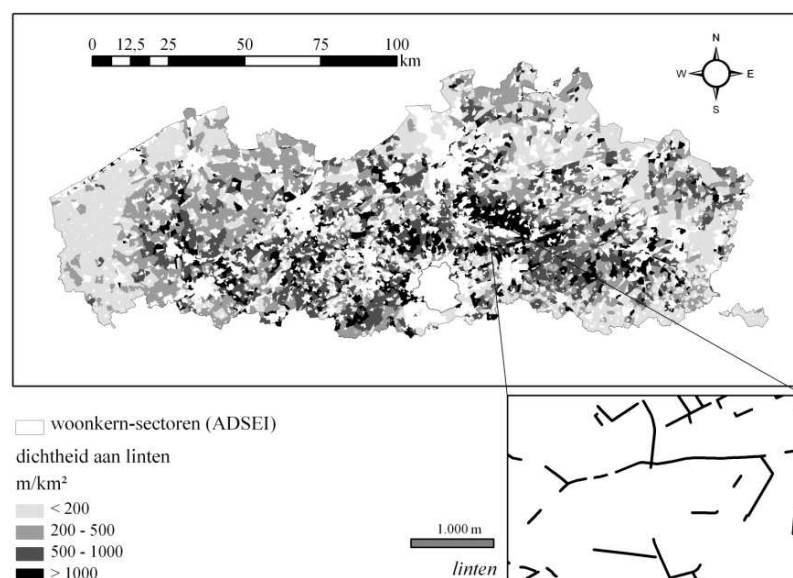
³ Eigen berekening op basis van de selectie van woonkernen in het Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen.

open omliggend gebied nadrukkelijk aanwezig. In de meer centrale delen van Vlaanderen (en in de noordelijke grensstreek met Nederland) situeren zich echter grotere gebieden met een bebouwingsdichtheid tussen 2 en 8% die vanuit twee fenomenen kunnen worden beschouwd. Enerzijds zijn er gebieden rondom de grotere steden in Vlaanderen (Antwerpen, Gent, Hasselt-Genk, Sint-Niklaas, ...), als resultaat van de jarenlange suburbanisatie vanuit deze steden in hun ommeland. Anderzijds zijn er grote gebieden die niet direct kunnen worden gekoppeld aan een nabij stadscentrum (noorden van de Vlaamse Ardennen, ruime regio rondom Kortrijk-Roeselare, Mechelen-Bonheiden, ...). Een verdere analyse van deze gebieden leert dat in deze zones het onderscheid tussen de dichtheid van de woonkernen en de omliggende bebouwing is vervaagd. Er heeft zich een conglomeraat gevormd van historische kernen, linten en verspreide bebouwing en meer recente, residentiële en economische bebouwing. Dit impliceert dat op het terrein het open of verstedelijkt karakter van deze gebieden minder duidelijk is en diffuse gebieden ontstaan.

Het 'stedelijke conglomeraat' van de Vlaamse Ruit uit het RSV houdt weinig steek als men kijkt naar het voorkomen van verspreide bebouwing. Linten komen voornamelijk voor in een brede band die van west naar oost doorheen Vlaanderen loopt. Verspreide bebouwing is dan weer een dominant kenmerk in West-Vlaanderen en de Antwerpse en Limburgse Kempen.

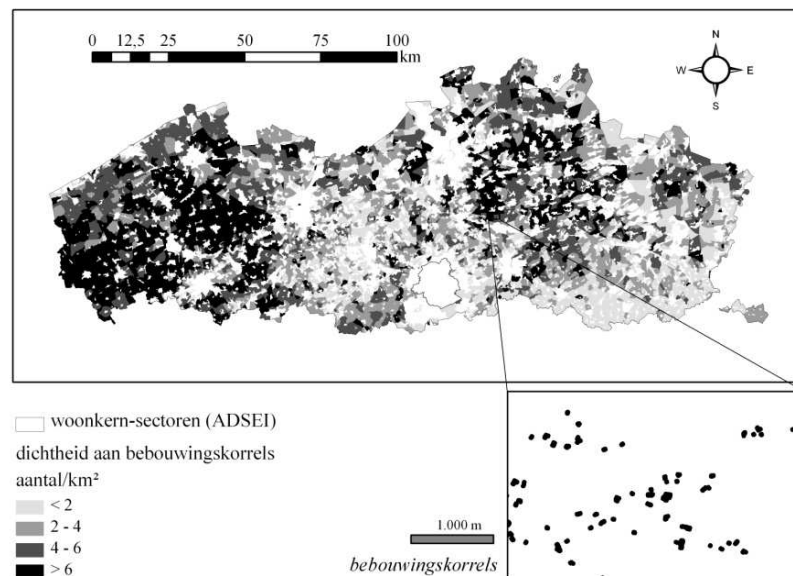
Een verdere analyse naar de vorm van de verspreide bebouwing, zoals toegelicht in de methodologie, maakt het mogelijk in Vlaanderen gebieden te onderscheiden die vooral gekenmerkt worden door lintbebouwing en gebieden waar voornamelijk verspreide bebouwing voorkomt.

Een analyse van de linten (figuur 7) toont dat het volledige centrale deel van Vlaanderen verlint is. Deze verlinting spreidt zich uit vanaf de regio's rond Brugge en Roeselare in het westen, tot aan de omgeving van Hasselt en Genk in het oosten. Antwerpen en Gent vormen de noordelijke grenzen van het verlinte gebied.

Figuur 7: Dichtheid aan linten in Vlaanderen, per statistische sector

De kaart van de verspreide bebouwing in Vlaanderen (figuur 8) ziet er compleet anders uit. Vooral in West-Vlaanderen en in de Kempen komt heel wat verspreide bebouwing voor.

Figuur 8: Dichtheid aan bebouwingskorrels in Vlaanderen, per statistische sector

Waar lintbebouwing en verspreide bebouwing in dezelfde gebieden in hoge dichtheden voorkomen ontstaan de zogenaamde conglomeraten of diffuse gebieden met een onduidelijk stedelijk-landelijk statuut. Opmerkelijk is dat de Vlaamse Ruit, het meest centrale deel van Vlaanderen gesitueerd tussen Antwerpen – Mechelen – Leuven – Brussel en Gent, in de analyse van de verspreide bebouwing niet nadrukkelijk naar voren komt. Delen van de Vlaamse Ruit worden weliswaar gekenmerkt door een hoge dichtheid aan lintbebouwing, maar aangezien er relatief weinig verspreide bebouwing voorkomt in dit gebied, is de totale ‘aantasting’ of ‘dominantie’ van bebouwing in de open ruimte relatief beperkt. Dit stelt in eerste instantie problemen naar de herkenbaarheid van het beleidsconcept op het terrein, maar opent tegelijkertijd ook perspectieven, aangezien hier blijkbaar nog ruimte kan worden gevonden voor een verdere verdichting of opwaardering van dit centrale deel van Vlaanderen. Daar moet wel tegenover geplaatst worden dat de Vlaamse ruit gekenmerkt wordt door de aanwezigheid van veel (grote) woonkernen. Het is maar de vraag of het te verantwoorden is om in de resterende open ruimte naar verdere verdichtingsmogelijkheden te zoeken, aangezien deze van grote waarde is voor de huidige leefbaarheid in de regio.

DISCUSSIE

Meer onderzoek naar het fenomeen van lintbebouwing in Vlaanderen is noodzakelijk, als basis voor een toekomstig ruimtelijk beleid.

De in deze paper voorgestelde methode verschaft een accuraat en kwantitatief beeld van het bebouwingspatroon in de Vlaamse open ruimte. Het onderzoek vormt slechts een eerste aanzet en beperkt zich tot louter kwantitatieve en morfologische conclusies. Hoe de onderscheiden bebouwingslinten functioneren en in welke mate deze een invloed hebben op het Vlaamse landschap is uit de methode niet af te leiden. Daarom is verder doorgedreven detailonderzoek naar het karakter en het functioneren van de Vlaamse linten nodig.

In maart 2010 diende de Afdeling Mobiliteit en Ruimtelijke Planning samen met de Vakgroep Geografie van de Universiteit Gent een onderzoeksvoorstel in bij het Fonds Wetenschappelijk

Onderzoek - Vlaanderen (FWO). Het onderzoek wil een aantal stereotiepe ideeën over lintbebouwing verifiëren door fundamenteel-wetenschappelijk detailonderzoek van Vlaamse linten. Een eerste cliché gaat over de mensen die wonen in linten en die beschouwd worden als noch landelijk noch stedelijk. Het onderzoek wil de levensstijl van deze mensen onthullen. Een tweede cliché stelt dat lintbebouwing het zicht wegneemt van passanten op het landschap en dat er geen ruimtelijke relaties bestaan, zowel tussen de weg en de lintbebouwing als tussen de lintbebouwing en de achterliggende open ruimte. Visueel-morfologisch onderzoek en perceptie-onderzoek zal nagaan of deze stellingen kloppen of niet. Een laatste cliché stelt dat de kosten voor publieke dienstverlening in woonlinten enorm hoog zijn (riolering, waterleiding, elektriciteit, kabel, postbedeling, ...). Het onderzoek wil nagaan of woonlinten echt veel kosten aan de maatschappij.

Indien dit onderzoek de nodige financiering vindt, zal vertrekkende van de in deze paper besproken methode 100 km lint in Vlaanderen worden geselecteerd waarin detailonderzoek zal worden uitgevoerd naar deze drie thema's. Het onderzoek zal voornamelijk kwalitatief zijn en gebruik maken van GIS en andere data-analyses, veldwerk en enquêtes. Aangezien bebouwingslinten onmiskenbaar bepalend zijn voor de Vlaamse open ruimte dient het ruimtelijk beleid hier aandacht voor te hebben. Het is dus van het grootste belang om naast een kwantitatief beeld een grondig kwalitatief inzicht te verkrijgen. Het voorgestelde verdiepende onderzoek kan hier in grote mate toe bijdragen.

REFERENTIES

- Albrechts, L., Lievois, G., 2004. The Flemish Diamond: urban network in the making? *European Planning Studies*, 3, 351-370.
- Antrop, M., 2007. *Perspectieven op het landschap, achtergronden om landschappen te lezen en te begrijpen*. Academia Press, Gent.
- De Meulder, B., Schreurs, J., Cock, A., Notteboom, B., 1999. Patching up the Belgian urban landscape. *Oase* 52, 78-113.
- De Meulder, B., Vandenbroucke, T., 2004. The Lys-Scheldt interfluvium: theatre of do-it-yourself, *Oase* 63, 110-139.
- Faludi, A., van der Valk, A., 1994. *Rule and order, Dutch planning doctrine in the 20th century*. GeoJournal Library 28. Kluwer Academic Publishers, Boston.
- Gysels, H., 1993. *De landschappen van Vlaanderen en Zuidelijk Nederland*. Garant, Leuven/Apeldoorn.
- Kesteloot, C., 2003. Verstedelijking in Vlaanderen: problemen, kansen en uitdagingen voor het beleid in de 21e eeuw. In: Schets, L. (ed.), *De eeuw van de stad, over stadsrepublieken en rastersteden: Voorstudies*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Project Stedenbeleid, Brussel, pp. 15-39.
- Larnoe, G. (1993). Lintbebouwing in het Vlaamse gewest, een eerste aanzet tot een overzichtskaart op grote schaal. *Planologisch Nieuws*, 13(3), 271-272.
- Vlaamse overheid, 2004. *Ruimtelijk Structuurplan Vlaanderen*. Ministerie van de Vlaamse gemeenschap, Brussel.
- Xaveer De Geyter Architecten, 2002. *After-sprawl, onderzoek naar de hedendaagse stad*. Nai Uitgevers/deSingel, Rotterdam/Antwerpen.